

דבר העורכת

לקוראים שלום!

שנה טובה וגמר חתימה טובה. אנחנו נמצאים בעיצומה של תקופת חגי תשרי ורצינו לנצל את ההזדמנות לאחל לכם המון בריאות, אושר והצלחה שנה הקרובה.

בולי מועדים 2012: תשליך בראש השנה, תפילת "כל נדרי" ביום כיפור ונטילת לולב בסוכות

אז מה בגיליון? רון ברגר מספר על חגיגות ראש השנה בדתות אחרות. אהוד קלפון שופך אור על חודש תשרי – חודש החגים. בפינה תנ"ך ואמנות, מספר משה ביאלי על תחבולות ומזימות בתנ"ך. ולבסוף, כבכל גיליון, חידון בולאי נושא פרסים.

נתראה בגיליון הבא,
שלכם, שביט

העולם חוגג את ראש השנה

רון ברגר

פעילות בעלי החיים בכל אזור מבוססת על עונות השנה הקובעות את תנאי מזג האוויר, סוגי וכמויות המזון. בגלל שינויים עונתיים בעלי חיים אוכלי עשב נודדים בין אתרי מרעה, וטורפיהם באים בעקבותיהם. גם האדם, התלוי למחייתו בצמחיה ובבעלי חיים, מתאים את עצמו לשינויים אלה כדי למצוא מזון. כשבני האנוש היו עדיין נודדים המלקטים את מזונם, הם נדדו בעקבות החיות שאותן צדו וחיפשו צמחי מאכל היכן ששהו. גם אחרי המהפכה החקלאית המשיכו אבותינו לנדוד עם הצאן והבקר לאזורים בהם נמצא לחיות שבייתו מרעה הולם וטיפחו בכל אתר צמחים שהניבו מזון למחייתם. מאוחר יותר, כשהאדם למד לחיות באתרי קבע, עונות השנה נשארו חשובות בגידול יבולים – עת לזרוע ועת לקצור, עת לשתול ועת לאסוף את פרי האדמה. בכל עונה נערכו חגיגות לציון הפעילות החקלאית שהתחילה או הסתיימה באותה נקודה במחזור השנה. ביהדות לדוגמא, בט"ו בשבט מתחילה פריחת עצי הפרי, מפסח קוצרים את החיטה, משבועות אוספים את הפירות ובסוכות פותחים בזריעת ושתילת הצמחים שיניבו את יבולי השנה הבאה.

האדם מצא שני כלים חשובים לזיהוי עונות השנה המגיעות. האחד מבוסס על ספירת מחזורי הירח, ממולדו דרך מילואו ועד למולד הבא, והשני מתבסס על מחזור השמש – כדור הארץ חג סביב השמש מדי מעט יותר מ-365 ימים, וסיבוב זה מגדיר את ארבע עונות השנה. מחזור השמש הארוך קשה לצפייה מדויקת וקביעה של חילופי העונות על פיו אינה פשוטה. לעומתו מחזור הירח, האורך כ-29 ימים, קל מאד לצפייה אבל נותן רק כלי חלקי לציון עונות השנה. הבעייה נובעת מכך שמדי שנה יש בערך שנים-עשר חודשי ירח שלמים ועוד כעשרה ימים, כך שלא ניתן לקבוע את עונות השנה רק על פי חודשי מחזור הירח. ככל שגדל הידע של בני האדם על התאמת חודשי הירח לשנת השמש, כך השתכללה היכולת ליצור לוחות שנה מדויקים, לצפות במדויק את עונות השנה ולקבוע פעילות חקלאית המתבססת עליהם.

לוח השנה הנוצרי מבוסס רק על מחזור השמש, ולוח השנה המוסלמי רק על מחזורי הירח. בעקבות כך השנה המוסלמית קצרה מהשנה הנוצרית בעשרה ימים בערך, ובמשך הזמן החגים המוסלמיים "נודדים" בין עונות השנה במחזורים שאורכם בערך 36 שנים. לוחות שנה אחרים, כמו היהודי והסיני, הם לוחות משולבים הכוללים אמצעים ל"תיקון" הלוח הירחי כך שיתאים לעונות השנה הנובעות ממחזור השמש. בלוח השנה העברי מדי שנתיים או שלוש שנים מתווסף חודש אדר שני להשלמת מניין מחזורי הירח מול מחזורי השמש (אותה שנה מכונה שנה מעוברת), ובלוח השנה הסיני אירועים שונים נקבעים בחודש ירחי שחל אחרי נקודות ציון קבועות במחזור השמש. הבדלים אלה קובעים את מועדי תחילת השנה בכל אחד מהלוחות האלה.

עקב כך שכדור הארץ חג סביב השמש על ציר הנוטה במעט מהמישור, במהלך מחזור השנה משתנה האורך היחסי של היום והלילה. ה-21 במרץ נקרא יום השוויון האביבי ובו היום והלילה שווים באורכם. מיום זה ואילך הימים מתארכים והלילות מתקצרים, עד שב-24 ביוני מגיע היום הארוך ביותר בשנה (וכמובן הלילה הקצר ביותר). עכשיו

הימים מתחילים להתקצר והלילות להתארך, וב-21 בספטמבר מגיע יום השוויון הסתווי, ואילו ב-25 בדצמבר מגיע היום הקצר ביותר בשנה. הימים האלה – ימי השוויון והימים הארוכים והקצרים ביותר בשנה (הקרויים "יום ההיפוך הקיצי" ו"יום ההיפוך החורפי") היו מוכרים היטב כבר בעת העתיקה ונחגגו בהם חגיגות חשובות.

הדת הנוצרית היתה במקורה רק כת אחת מבין הכתות ביהדות של סוף ימי הבית השני. כשהנצרות התפתחה במהלך התקופה הרומית ונפרדה מהמסורות של היהדות, היא אימצה לעצמה תאריכים וחגים מלוח השנה הרומאי. חג החנוכה נערך פחות או יותר סביב היום הקצר בשנה, והמסורת הנוצרית המוקדמת קבעה את לידת ישוע לנר ראשון של חנוכה. עם ההתנתקות מהיהדות והמעבר ללוח השנה הרומי נקבע תאריך לידתו של ישוע ביום ההיפוך החורפי, ה-25 בדצמבר, או ליתר דיוק בלילה שבין ה-24 בדצמבר ל-25 בו, שהוא הלילה הארוך בשנה. מאחר וישוע נקרא בלשון הזמן "כריסטוס" (= "המשיח") והטכס הכנסייתי היומי קרוי "מיסה", התפילה של יום זה כונתה המיסה של כריסטוס או "כריסטמס" באנגלית, ושם זה הפך לשמו של יום החג השנתי לציון לידת ישוע.

הרומאים חגגו את ראש השנה שלהם ביום הראשון בחודש שאחרי יום ההיפוך החורפי, ה-1 בינואר, וכשם שהנוצרים אימצו לעצמם את יום ההיפוך החורפי כיום לידת משיחם, כך הם אימצו גם את ראש השנה הרומי לתוך לוח השנה שלהם כראש השנה הנוצרי. במזג האויר האופייני לאירופה נערכת רק פעילות חקלאית מועטה בימים הקרים של סוף דצמבר, כך שימים אלה במחזור השנה החקלאי הם בדרך כלל ימים פנויים. השבוע שבין הכריסטמס לראש השנה הפך לפיכך לחג אחד מתמשך שבמהלכו בני המשפחה, המכונסת יחדיו בבית בגלל תנאי מזג האויר, מקשטים את הבית בענפים רעננים מעצים ירוקי עד, מכינים ומעניקים מתנות איש לרעהו, מספרים את האגדות הדתיות של התקופה וממחישים אותן בתערוכת בובות או תאטרון בובות מיוחד. כל המנהגים האלה, בנוסף לתפילות המיוחדות והחגיגות בכנסייה, הפכו לחלק מהמסורת של ראש השנה הנוצרי.

בכפרים רבים באירופה מכינים התושבים מצגת מיוחדת של בובות המייצגות במלבושיהן ועיטוריהן את הדמויות השונות הקשורות לסיפור לידת המשיח: הוריו יוסף ומרים, ישוע התינוק, הרועים שבאו לחלוק לו כבוד והצאן שלהם, האמגושים (קוסמים

או "מלכי המזרח") שעל פי המסורת הגיעו למקום במיוחד כדי לחזות בישוע התינוק ולהביא לו מתנות, הגמלים או הסוסים שעל גביהם הם באו, אפילו המלאכים ששמרו עליו - כולם הוצגו בתוך המערה בה נולד (כולל השור והחמור (או הפרד) המציינים שהמערה שימשה כדיר ולא כמקום מגורי אדם). תצוגות אלה מוצבות בדרך כלל בקרבת הכנסייה המקומית.

בכפרים גדולים ובערים נהגו הכמרים לעודד את תושבי המקום להעלות את סיפור הולדתו או חייו של ישוע כמחזה חינוכי ומוסרי. בהצגות אלה נעשה שימוש בתחפושות מפוארות שרובן מומנו על ידי אגודות של בעלי מלאכה או מתרומות מיוחדות לכנסייה. בתקופות מודרניות יותר, כשמערכת החינוך הפכה נפוצה בערים ובכפרים, עברה האחריות לקיום ההצגות לבתי הספר (במיוחד בכיתות הנמוכות) ואפילו לגני הילדים, כאשר צוות ההוראה והילדים, ולפעמים בני משפחותיהם, משחקים את כל הדמויות.

קישוט הבית בענפים רעננים של עצים ירוקי עד קיבל במהלך השנים צורות שונות באירופה. בחלק מהמקומות נעשה שימוש בענפים של עצים כמו הברוש לשזירת זרים ירוקים שהפיצו ניחוח רענן בבית או קישטו את דלת

הכניסה, ושימשו הזמנה לחברים ובני משפחה להיכנס ולחגוג עם בני הבית. במקומות אחרים, במיוחד באזורים בהם נפוץ עץ האשוח, נפוץ המנהג לכרות עצי אשוח בני כמה שנים לצורך זה. לאשוח גזע ישר שהענפים היוצאים ממנו יוצרים צורה משולשת

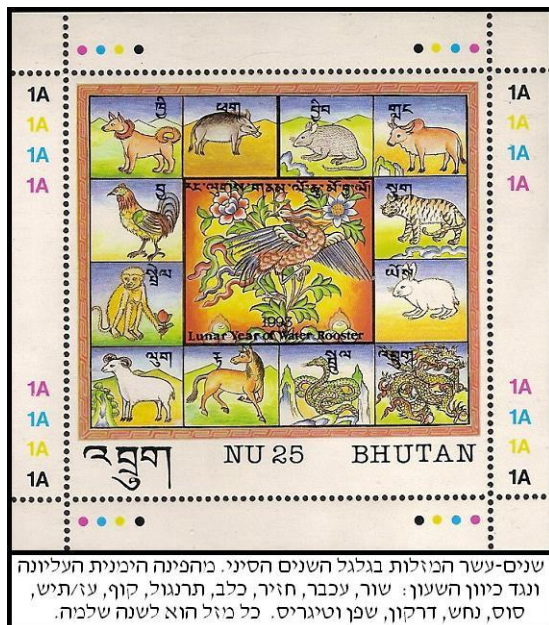
מלאה ויפה, ואם הכריתה בוצעה כיאות השורשים של העצים הכרותים מצמיחים עד מהרה עצים חדשים במקום אלה שנכרתו. על הזר או עץ האשוח ניתלו סרטים, כוכבים וכדורים נוצצים וצבעוניים, והזר או העץ הפכו את החדר בו ניצבו לחגיגי ושמח.

השימוש בעצי האשוח הוא במקורו מנהג גרמני. לאנגליה המנהג עבר באמצעות הנסיך אלברט, בעלה של המלכה ויקטוריה, שהנהיג את השימוש בו בארמון וינדזור באמצע המאה ה-19. עד מהרה המנהג "של" משפחת המלוכה הפך ללהיט בכל שכבות האוכלוסייה. לארצות הברית ומדינות אחרות המנהג הגיע עם המהגרים ממרכז אירופה, שהפכו אותו לחלק מהתרבות המתהווה בארצותיהם החדשות. מנהג נוסף שהנסיך אלברט והמהגרים הגרמנים הפיצו הוא הצבת המתנות של כל המשפחה מתחת לעץ האשוח וקיום "מסיבת פתיחת מתנות" ביום החג.

כמו באירופה של סוף העת העתיקה ותחילת ימי הביניים, גם בסין מרבית האוכלוסייה היא חקלאית ובתקופת החורף, במיוחד בדצמבר וינואר, יש לה זמן פנוי להקדיש לחגיגות דתיות כמו ראש השנה והמאורעות המלווים אותו. עם זאת, לוח השנה הסיני הוא לוח שנה ירחי, מה שאומר שהחגים במהלך השנה נקבעים על פי מולדי הירח ומועדי מילוא הירח. שנת הירח – הכוללת תריסר חודשי ירח – קצרה משנת השמש, ויש למצוא מנגנון להארכת שנת הירח כך שתתאים לשנת השמש. חכמי סין העתיקה

מצאו דרך מעניינת לעקוף את הבעיה – ראש השנה הסיני הוא ראש החודש השני אחרי יום ההיפוך החורפי, כך שמאורע מלוח השנה הירחי מעוגן ללוח השנה השמשי וחל בין ה- 21 בינואר וה- 21 בפברואר. במהלך השנים הצמדה רופפת זו מנעה את נדידת ראש השנה על פני העונות ואיפשרה קיום מנהגים דתיים הקשורים ללוח השנה החקלאי שנשען על העונות.

באסטרולוגיה המערבית משתנה המזל מדי חודש כשכדור הארץ עובר בין קבוצות כוכבים בולטות בשמים. באסטרולוגיה הסינית המזל משתנה מדי שנה, כשכל ילידי שנה מסוימת נחשבים לבני המזל השנתי. תריסר המזלות באסטרולוגיה הסינית מגיעים ממסורות עתיקות יומין בסין, אבל כאשר הדת הבודהיסטית הפכה לדת השלטת הסין שולבו המזלות העתיקים בדת החדשה. סדר השנים על פי המסורת הסינית הוא: שנת העכברוש, שנת השור, שנת הטיגריס, שנת הארנב, שנת הדרקון, שנת הנחש, שנת הסוס, שנת האיל, שנת הקוף, שנת התרנגול, שנת הכלב ושנת החזיר.

ראש השנה הסיני נמשך חמישה-עשר ימים שבמהלכם מקיימים מנהגים שונים שאמורים להבטיח לחוגגים מזל טוב במהלך השנה. חלק מהמנהגים הם פרטיים ומתקיימים בבית בקרב המשפחה, וחלקם נחגגים ברחובות בנוכחות ובהשתתפות קהל. בחגיגות הפומביות בולט מקומם של זיקוקי הדי נור והחזיזים. החוגגים מדליקים שרשראות ארוכות של חזיזים, כשהרעש שהם יוצרים אמור להבריח רוחות רעות ולהגן על החוגגים ממזל רע. בנוסף נורים זיקוקים רבים - קטנים ופשוטים שנורים על ידי החוגגים עצמם ולצידם מופעים גדולים ועשירים בהם נעשה שימוש בסוגים רבים של זיקוקי ענק יקרים ומתוחכמים. הסינים המציאו את אבק השריפה ואת הזיקוקים ונחשבים למומחים בשימוש בהם.

מנהג אחר בחגיגות הפומביות הוא ביצוע ריקוד מיוחד שנקרא "ריקוד האריה". את האריה יוצרים שני רקדנים – האחד חובש ראש גדול של אריה ומציג את חלקו הקדמי של האריה, והשני מציג את חלקו האחורי של האריה. נוסח שונה מעט של ריקוד האריה נקרא "ריקוד הדרקון", שבו אחרי הרקדן הקדמי, הנושא את הראש (שדומה מאד בעיצובו לראש האריה),

מציגה קבוצה גדולה של רקדנים את גופו הארוך והמתפתל של הדרקון. גם ההשתתפות בריקוד וגם הצפייה בו אמורים להביא מזל טוב לחוגגים.

בין המנהגים הפרטיים ניתן למנות התכנסויות משפחתיות, ארוחות משפחתיות שבמהלכן מוגשים מאכלים מיוחדים לחג, ביקורים בבתי חברים ובילויים בחברותא. מנהג חביב שמזכיר במידת מה את חלוקת דמי החנוכה ביהדות, הוא חלוקה לקרובים ולחברים, ובמיוחד לילדים, מעטפות קטנות.

אדומות המכילות כסף, בדרך כלל בשטרות. המעטפות יכולות להיות פשוטות או מעוטרות, כשעל המעטפות המעוטרות בדרך כלל מופיעות תמונות של החיה המציינת את השנה החדשה. למתן המעטפות האלה יש שתי משמעויות. האחת היא ברכה למקבל שהשנה הנפתחת תהיה שנת שפע ועושר, והשנייה היא שאם הכסף מהמעטפות אינו מבוזבז אלא נחסך על ידי המקבל, בהיותו מתנה לשנה החדשה הוא נושא ברכה ובמהלך השנה הסכום העומד לרשות המקבל יגדל.

למרות שהמעטפות האלה הן פריט מבוקש על

ידי אספנים, הן אינן פריטים דואריים ואין להן מקום באוסף בולים. פריטים בולאיים המונפקים לקראת ראש השנה הם גלויות ברכה מיוחדות שרשויות הדאר מדפיסות

במגוון גדול של עיצובים בנוסף לבולים מיוחדים לציון ראש השנה. חלק מהגלויות והבולים האלה, שנמכרים עם תוספת מחיר קטנה, הם למעשה כרטיסי פיס בולאיים, כך שמי שמקבל גלוייה כזאת, או ברכה מבוילת בבול כזה בדאר, עשוי להרויח פרס בעל ערך כספי. ביפן מקובל מאז 1950 שהפרס הששי הוא גליונית מיוחדת של בולי דאר שניתן לעשות בהם שימוש למשלוח מכתבים. גליוניות אלה אינן מוצעות למכירה בשום צורה, והדרך היחידה להשיג גליונית כזו היא לזכות בה או לרכוש אותה ממישהו שזכה בה. בשנים הראשונות לקיומן הרבה מהגליוניות נהרסו על ידי זוכים שלא היו מודעים לערכן הכספי בשוק האספני והשתמשו בבולים מתוכן למשלוח דואר, כך שמחירי הגליוניות המוקדמות גבוה למדי. כיום רוב גליוניות הפרס מגיעות תוך זמן קצר לשוק האספני ולכן מחירן הרבה יותר נמוך ואינו עולה בהרבה על המחיר הנקוב של הבולים בהן.

לתגובות ניתן לפנות לרון ברגר בכתובת: bergeron@012.net.il

מנהגים של עמים ודתות נוספות (שביט טלמן):

ראש השנה **המוסלמי** חל ביום הראשון של חודש **המוחארם**, הוא החודש הראשון בשנה המוסלמית. בחודש זה המלחמה אסורה, כלומר **מוחרמת**. על פי המסורת היגר מוחמד ממכה, בו לא קיבלו את רעיונותיו, לעיר מדינה ביום זה. במדינה מצא מוחמד קהל תומך יותר והדת המוסלמית החלה להתפשט. היום אינו נחשב לחג באסלאם, אולם ברבות מהארצות המוסלמיות נהוג לציין אותו ביום חופשה ובחגיגות צנועות. נהוג לספר את סיפור הגירתו של מוחמד למדינה, לאכול סעודה מפוארת ולחלק מתנות לילדים, בעיקר בדמות סוכריות וממתקים.

מספר עמים ודתות חוגגים את ראש השנה באביב, בחודשים מרץ-אפריל. **בדת הזורואסטרית**, דת פרסית עתיקה שהשתמרה בתרבות איראן ובארצות הבלקן, נחגג ראש השנה ביום השיוויון האביבי, ב-21 במרץ. החג נקרא נורוז, ומשמעתו "יום חדש". לקראת החג הבתים מצוחצחים ונקנים בגדים חדשים. ביום החג מבשלים סעודה מפוארת ומכינים את שבעת ה"סמכים" – אלו הם מאכלים ששמן מתחיל באות סמך בשפה הפרסית ומסמלים את שבע המעלות של הדת: נבטי חיטה עבור לידה מחדש, פודינג מתוק מחיטה עבור שפע, פרי של עץ השמן (זית בר) עבור אהבה, שום עבור רפואה, תפוח עבור יופי ובריאות, גרגרי סומק עבור צבע הזריחה וחומץ עבור בגרות וסבלנות. שבעת המאכלים מונחים על שולחן מרכזי ומקושט יחד עם מראה (המסמלת ניקיון), מי ורדים (להם כוחות זיכור), נרות (מסמלים שמחה) מטבעות (עבור הצלחה), דגי זהב, ספר קדוש ומטעמים פרסיים מסורתיים. נהוג גם להדליק מדורות על מנת לסמל את נצחון האור על החושך, לרקוד מסביב להן ואף לקפוץ מעליהן בסדרה של קפיצות אקרובטיות.

תשרי – חודש החגים

אהוד קלפון

בול חודש תשרי - על
גביו מוצגים ערבה,
רימון ושופר

תשרי שפירושו התחלה, מציין את ראש השנה לפי המסורת. עם זאת, על פי הלוח המקראי זהו החודש השביעי מניסן. באקלים של ארץ ישראל יש שתי התחלות, בשתי עונות שונות, עם שינויים משמעותיים בטבע ובחקלאות. הטבע המתעורר נמצא בשיא פריחתו בחודש ניסן "החודש הזה ראש חודשים ראשון הוא לחודשי השנה" (שמות י"ב-ב'). הטבע גם מתעורר לשינויים שחלים בו מחודש תשרי, "חג האסיף בצאת השנה" (שמות כ"ג-ט"ז), כלומר, עם צאת הקיץ בתשרי בא הסתיו. ראש השנה חל באחד בתשרי, יום הכיפורים בעשרה בו והימים שביניהם נקראים "עשרה ימי תשובה" או "בין כסה לעשור".

חודש תשרי נקרא "ירח איתנים" (מלכים א', ח', ב'), אולי מכיוון שהוא מציין את איתני הטבע העומדים להתעורר ולהתעצם לקראת הסתיו והחורף. הוא גם נקרא "החודש השביעי", ("החודש השביעי באחד בחודש", ויקרא, כג'-כד'), וכמובן השם "תשרי" שהוא אחד מהשמות הבבליים שהביאו איתם עולי בבל לארץ ישראל. בחודש תשרי (ב-22 בספטמבר), מתאזנים היום והלילה (מכאן "מאזניים"), מספר שעות האור ביום שווה למספר שעות החשכה בלילה (אקווינוקס הסתיו).

בחודש תשרי יש יותר חגים ומועדים מכל חודש עברי אחר ואלו הם: ראש השנה, צום גדליה, עשרה ימי תשובה, שבת שובה (שהיא "שבת תשובה" שבין ראש השנה ויום כיפור), יום הכיפורים, חג הסוכות, שמחת תורה ושמני עצרת. ביום הראשון של ראש השנה, יש מנהג לצאת אל הנהרות ואל הימים כדי לומר את תפילת "תשליך", ("ותשליך במצולות ים את כל חטאותיהם", ספר מיכה, ז'-י"ט).

סמל מזל מאזניים על בול מהודו

מסימני הסתיו בתשרי:

חצב וחבצלת פורחים, האוויר צלול מאבק הקיץ וקרירות נעימה בערבים, מבשרים את ניצני הסתיו. בשמים חולפות ציפורים, הנודדות מהצפון הרחוק, עם ציצים מיוחדים שאינם נשמעים בקיץ. קולו של התור נדם כי הוא הקדים לנדוד דרומה ובאביב הוא ישוב בחזרה. רק קולה המונוטוני של הצוצלת ממשיך להדהד במרחב בכל עונות השנה. חבצלת החוף פורחת במלוא הדרה ובסתיו היא תוציא הלקטים עם זרעים שחורים שיתפזרו בסופות החורף.

בשדות קוטפים כותנה, במטעים קוטפים תפוחים, בכרמים בוצרים ענבים וגם רימונים, תאנים ותמרים נמכרים בשווקים. השמים בהירים ורק עננים יחידים מצליחים להגיע שלמים בשלל צורות אמנותיות ודמויות מיתולוגיות. הצופיות יונקות צוף מפרחי גינות הנוי. הזכר הבולט בצבעיו העזים, מרפרף מעל הפרח ושולח את לשונו הארוכה עד לצופנים ויונק מהם צוף. מיד מופיעה צופית נקבה דלת צבעים ומרפרפת בכנפיה במהירות באוויר, כשהיא יונקת צוף מפרחי היביסקוס אדומים.

הצללים מתארכים גם בצהרי היום כי השמש הנמיכה בזווית קו הרקיע. גם ימי החמסין היבשים באים להכריז על גסיסת הקיץ והופעת הסתיו. יום חם מתחלף ביום קריר, יום בהיר ביום מעונן ויום לח ביום יבש, זאת עונת הסתיו ותהפוכותיה. גם שנה חדשה נכנסת עם צפונותיה, האם תביא גשמי ברכה בעקבותיה או ימים שחונים, ללא מטר, בכנפיה. משיב הרוח ומוריד הגשם, היא ברכת הסתיו והחורף, שמחליפה את ברכת מוריד הטל של הקיץ. התבואות נאספו בשדות, חג האסיף חולף ועיני כולם נשואות לשמים כדי לראות סימנים לענני גשם שיביאו עימם שפע לשנה החדשה.

בולי עננים מארצות הברית

להקות של חסידות חולפות מעל בדאייתן דרומה, דורסים למיניהם חולפים בשריקות צורמניות וציפורי שיר קטנות מופיעות לפתע בגנים. האנשים המחוברים אל הטבע ואל

השדות מרגישים את הסתיו במראות ובקולות החדשים. לעתים השמחה מהולה בעצב, על הקיץ שחלף ועימו הרגשת החופש, אולם הסתיו מביא עמו תחושות אחרות של ריח האדמה לאחר היורה ואוויר קריר וצלול. בסוף הקיץ נמצאת צמחיית גדות הנחלים בשיא פריחתה ויופייה והפטל נותן את פריו, אך היא תראה נבולה בחורף דווקא כשהצמחים החד שנתיים פורחים בשדות שמסביב. בסתיו מתחדשים הגוונים בטבע לאחר נופי הקיץ הצהובים והצרובים של תקופת תמוז אב ואלול.

חסידה שחורה בשמי הארץ (מימין) וחסידה לבנה בשמורת החולה (משמאל) – שתיהן אורחות לרגע בישראל

לתגובות ניתן לפנות לאהוד קלפון בכתובת eka@netvision.net.il

תחבולות, מזימות ושקרים בספר הספרים משה ביאלי

התנ"ך, הידוע גם כ"ספר הספרים", מכיל בתוכו עולם ומלואו: תכסיסי מלחמה, הקרבת קורבנות, עשרת הדיברות, דברי נביאים והתנהגותם של מלכים שונים. אחד ממאפייני התנ"ך הוא שגיבוריו אינם אנשים מושלמים, ועל חטאיהם הם נענשים. תחבולות, מזימות ושקרים הם כנראה חלק מאופיו של כל אחד ואחד מאיתנו, ונשאר לבעלי המקצוע לברר מה הסיבה לכך. לא מעט ציירים ופסלים קיבלו השראה דווקא ממעשים אלה, והעלו אותם על בד הציור או בפסליהם. הדוגמאות הן רבות, ובסקירה זו אביא רק חלק מהם, תוך שימוש ביצירותיהם של אמנים שונים.

בת פרעה מוצאת את משה.

תחבולות

תחבולה היא דרך מחוכמת להתגבר על מכשול. בצו שהוציא **פרעה**, מלך מצרים נאמר: "וַיֵּצֵא פַרְעֹה, לְכָל-עַמּוֹ לֵאמֹר: כָּל-הַבֶּן הַיְּלֹד, הַיָּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל-הַבֵּת, תַּחְיִין" (שמות, פרק א', פסוק כ"ב). כדי להתגבר על הצו המלכותי ועל מנת להציל את משה (שאז עדיין לא נקרא כך) בנתה אימו תיבה ושמה בתוכה את הילוד. את התיבה היא החביאה על שפת היאור, **ומרים** נשלחה להשגיח מרחוק. התיבה ובה הילד נמצאה על ידי

בת פרעה, ככתוב (שמות, פרק ב', פסוקים ה',ו'):

ה וַתֵּרֶד בֵּת-פַּרְעֹה לְרֹחֶץ עַל-הַיָּאֵר, וַנִּעְרַתֶּיהָ הַלֵּכֶת עַל-יַד הַיָּאֵר; וַתֵּרָא אֶת-הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף, וַתִּשְׁלַח אֶת-אֶמְתָּה וַתִּקְחָהּ. ו וַתִּפְתַּח וַתֵּרְאֶהוּ אֶת-הַיֶּלֶד, וְהִנֵּה-נֶעַר בֶּכֶה; וַתַּחֲמַל עָלָיו--וַתֹּאמֶר, מִיֶּלֶד הָעֶבְרִים זֶה

הצייר הונציאני **טינטורטו** צייר בצורה נפלאה את מציאתו של הילוד על ידי בת פרעה.

יעל הורגת את סיסרא

סיסרא, שר צבאו של **יבין** מלך כנען, נסוג מפני כוחותיו של **ברק בן אבינעם** ומצא מחסה אצל **יעל** אשת **חבר** הקיני. הוא חש עצמו בטוח באוהלה, משום שכאשר ביקש מעט מים היא הישקתה אותו בחלב. תחושת הביטחון איפשרה לו להרדם,

באמונה שלמה שלא יאונה לו כל רע. התנ"ך מתאר כיצד יעל הרגה אותו (שופטים, פרק ד' פסוק כ"א): "וַתִּקַּח יַעֲלֵל אִשֶּׁת-חֹבֵר אֶת-יֶתֶד הָאֵהָל וַתִּשֶׂם אֶת-הַמַּקֶּבֶת בִּידָהּ, וַתָּבֹא אֵלָיו בַּלָּאט, וַתִּתְקַע אֶת-הַיֶּתֶד בְּרַקְתּוֹ". חשוב לציין, כי יעל פעלה מיוזמתה החופשית, ושלא על מנת לקבל שכר. התנהגות זו שונה לחלוטין מהתנהגותה של **דלילה**, אליה נתייחס בהמשך מאמר זה.

משפט שלמה – ציור
של גורגיונה משנת 1496

שלמה המלך נודע כאיש חכם, או בלשון המקרא "חִכְמַת אֱלֹהִים בְּקֶרְבוֹ". במלכים א' פרק ג' מובא המקרה של שתי הנשים הרבות ביניהן בשאלת האמהות על הילד שנותר החיים. שלמה משתמש בתחבולה מעניינת, ומורה לחתוך את הילד לשניים, כך שכל אישה תקבל מחצית מהילד. תוצאות התבולה מובאות בפסוקים כ"ו וכ"ז:

כֹּו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-בְּנָהּ הָחַי אֶל-הַמֶּלֶךְ, כִּי-נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל-בְּנָהּ, וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְנוּ-לָהּ אֶת-הַיֶּלֶד הַחַי, וְהָמַת אֶל-תְּמִיתָהּ; וְזֹאת אָמְרָת, גַּם-לִי גַם-לָךְ לֹא יִהְיֶה--גָּזְרוּ. כַּז וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר, תְּנוּ-לָהּ אֶת-הַיֶּלֶד הַחַי, וְהָמַת, לֹא תִמְיתָהּ: הִיא, אִמּוֹ.

ברכת יצחק ליעקב - חותמת דואר.

יצחק מברך את יעקב – ציור של וואן דר אקהאוס

מזימות

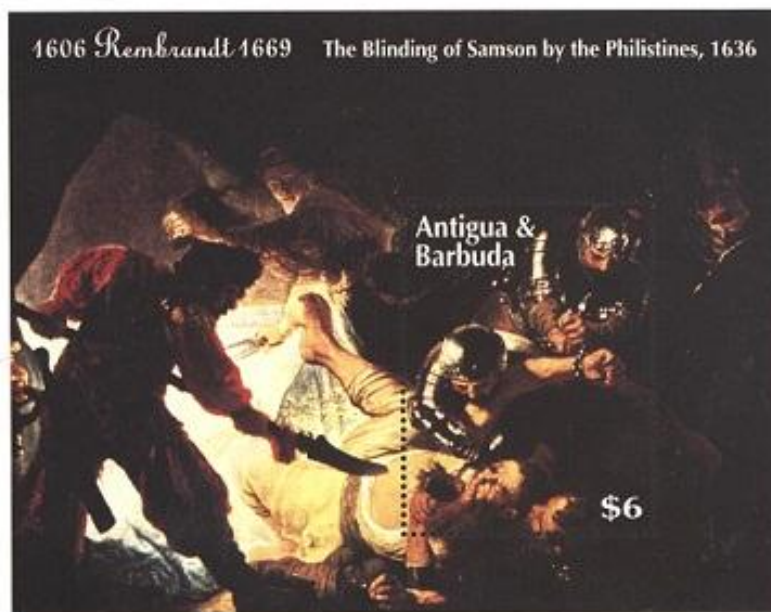
מזימה היא תחבולה שמטרתה להרע עם הזולת. במידה מסויימת, השאלה אם פעולה מסויימת היא תחבולה או מזימה תלויה במתבונן. ניקח, למשל, את פרשת הברכה **שיצחק** העניק לבנו **יעקב**, בהיותו סבור כי הוא **עשו**. מי שעמדה מאחורי התחבולה (או המזימה) היא **רבקה**, כפי שמתואר בפרק כ"ז בספר בראשית:

טו וַתִּקַּח רַבְקָה אֶת-בְּגָדֵי עֵשָׂו בְּנֵהּ הַגָּדֹל, הַחֲמֹדֶת, אֲשֶׁר אֶתָּה, בְּבֵית; וַתִּלְבָּשׁ אֶת-יַעֲקֹב, בְּנֵהּ הַקָּטָן. טז וְאֵת, עֹרֹת גִּדֵּי הָעֵצִים, הַלְבִּישָׁה, עַל-יָדָיו--וְעַל, חִלְקֹת צִנְאָרָיו. יז וַתִּתֵּן אֶת-הַמָּטְעָמִים וְאֶת-הַלֶּחֶם, אֲשֶׁר עָשְׂתָה, בִּיד, יַעֲקֹב בְּנֵהּ.

האם יש כאן מזימה או תחבולה? מצד אחד מציין המקרא (בפרק כ"ה) כי עשו מכר את זכויות הבכורה שלו ליצחק בעבור נזיד עדשים. במובן זה, נראה כאילו יצחק קיבל את הברכה בדיון. מצד שני, בפרק כ"ז מודגשת מעורבותה של רבקה, שספק אם ידעה על מכירת הבכורה. לטעמי מעורבותה של רבקה הופכת את התחבולה למזימה, ולא בכדי מופיעה רבקה בכל הציורים העוסקים בברכת יצחק לבניו.

שמשון ודלילה – ציור של **לוקאס קראנך האב** משנת 1529

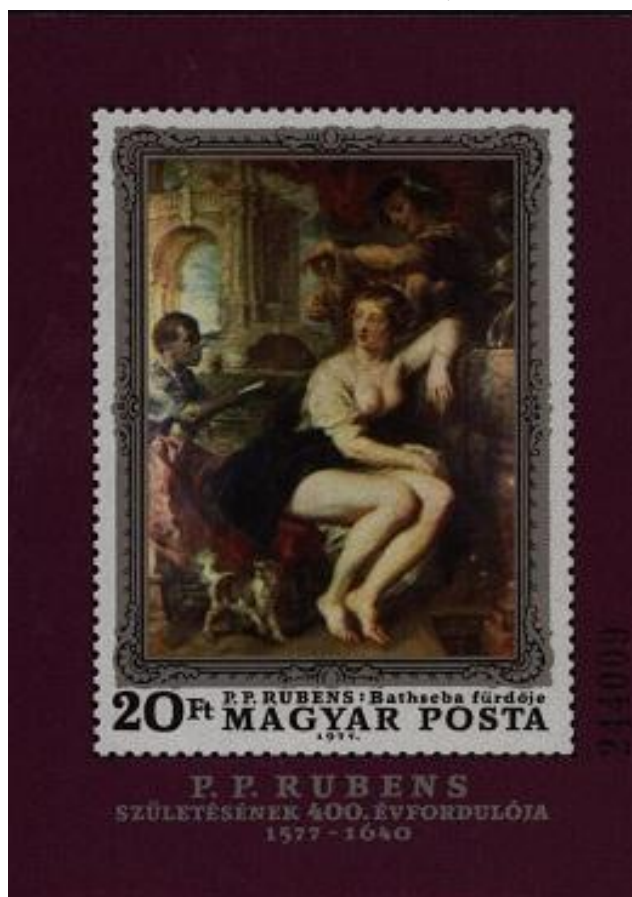
רמברנדט : הפלישתים מעוררים את שמשון, 1636.

הסיפור של **שמשון** ודלילה, המופיע בפרק ט"ז של ספר שופטים, הצית את דימיונם של ציירים רבים. כאן אין בכלל ספק שמדובר במזימה שרקחו הפלישתים, אשר שיחדו את דלילה לבגוד בשמשון, כנאמר בפסוק ה': "**וַיַּעַלּוּ אֵלָיָהּ סֶרְנֵי פִלְשְׁתִּים, וַיֹּאמְרוּ לָהּ פְתִי אוֹתוֹ וְרְאֵי בְמָה כֹחַ גְּדוֹל, וּבְמָה נוֹכַל לוֹ, וְאַסְרֵנוּהוּ לַעֲבֹתוֹ; וְאַנְחֵנוּ, נִתֵּן-לָךְ, אִישׁ, אֶלֶף וּמָאתַיִם כֶּסֶף**". בסופו

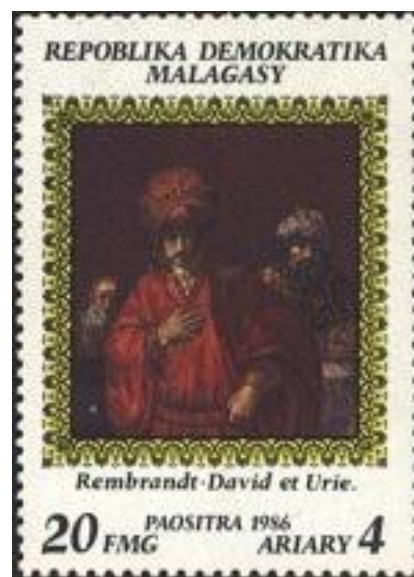
של דבר מגלה שמשון את סודו לדלילה ובא על עונשו: "**וַיֹּאחֲזוּהוּ פִלְשְׁתִּים, וַיַּנְקְרוּ אֶת-עֵינָיו; וַיִּזְרְדוּ אוֹתוֹ עַזְתָּה, וַיֹּאסְרוּהוּ בַּנְחֻשְׁתִּים**". כפי שציינתי קודם, ראוי לשים לב

להבדל שבין התנהגותה של דלילה לזו של יעל אשת חבר הקיני בפרשת סיסרא. הבדל זה מצדיק את היחס השלילי הגלום במילה מזימה.

דוד המלך, שהיו לו מספר נשים, ראה באקראי את **בת שבע**, אשתו של **אוריה החתי**, רוחצת, התאהב בה, והכניס אותה להריון, למרות היותה נשואה לאחר. כדי לטשטש את הבעיה, דוד זימן אליו את אוריה, מתוך כוונה שהוא יבקר גם בביתו, כך שניתן יהיה ליחס לו את ההריון הבלתי רצוי. משנכשלה מזימה זו הורה דוד לשר צבאו יואב "הבו את-אוריה, אל-מול פני המלחמה החזקה, ושבתם מאחרי, ונכה ומת" (שמואל ב', פרק י"א, פסוק ט"ו). לאחר תום ימי האבל על אוריה נשא דוד את בת שבע לאישה. יופיה של בת שבע (התנ"ך מתאר אותה ל"טובת מראה מאד") איפשר לאמנים רבים לצייר אישה בעירום.

בת שבע רוחצת – יצירה של רובנס

דוד ואוריה בציור של רמברנדט

שקרים

לפעמים אנו מוצאים במקרא גם שקרים, כאלה מטרם אינה אלא נקמה. **אשת פוטיפר** ניסתה לפתות את **יוסף** לשכב עימה. יוסף סירב ונמלט ממנה, אבל חלק מבגדו נשאר בידה. נקמתה, כמתואר בספר בראשית (פרק ל"ט), הייתה קשה:

טז וַתֵּנַח בְּגָדוֹ, אֶצְלָהּ, עַד-בּוֹא אֲדֹנָיו, אֶל-בֵּיתוֹ. יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו, כְּדַבְרֵים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: בָּא-אֵלַי הָעֶבֶד הָעֶבְרִי, אֲשֶׁר-הִבֵּאתָ לְנוּ--לְצַחֵק בִּי. יח וַיְהִי, כְּהִרְמִי קוֹלִי וְאֶקְרָא; וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ אֶצְלִי, וַיֵּנֶס הַחוּצָה.

בעקבות השקר של אשת פוטיפר הושלך יוסף לכלא, ומשם נחלץ רק הודות ליכולתו לפרש חלומות.

אשת פוטיפר מאשימה את יוסף.

שושנה והזקנים.

ולסיום, הנה סיפור אודות שקר, שאינו תנכי במלוא מובן המילה. בגירסא המוכרת לנו מונה ספר דניאל שנים עשר פרקים. אולם בתרגומים של התנ"ך (החל מתרגום השבעים) קיימים בספר זה שני פרקים נוספים. מבחינת היהדות מעמדו של פרק זה הוא כשל הספרים החיצוניים, אך הנוצרים רואים בהם חלק אינטגרלי מהתנ"ך.

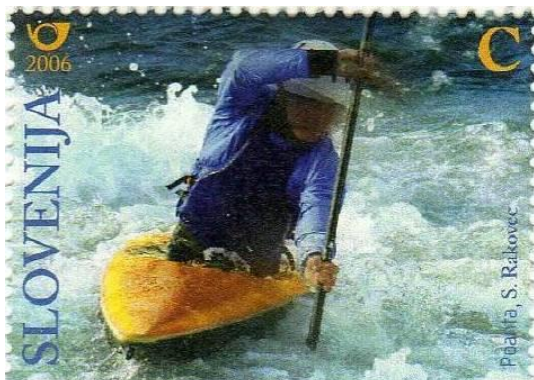
בפרק השלושה עשר בספר דניאל מובא סיפורה של **שושנה**, אשתו של **יהויקים**, מעשירי הקהילה היהודית בבל. שני זקנים, מנכבדי הקהילה, התגנבו אליה בזמן שרחצה בחצר ביתה וניסו להכריח אותה לשכב איתם, אך היא סירבה. כנקמה העלילו הזקנים על שושנה כי שכבה עם נער – עבירת ניאוף שעונשה הוצאה להורג בסקילה. היא הועמדה לדין, ובשל עדות השקר של הזקנים הורשעה ועמדה להיות מוצאת להורג. בנקודה זאת שלח אלוהים את דניאל כדי להציל אותה.

דניאל חקר את הזקנים ומצא סתירות בעדויותיהם: אחד מהם טען שהבגידה בוצעה תחת עץ אלת מסטיק, ואילו השני טען כי ראה את האשה והנער שוכבים תחת האלון. שושנה זוכתה והזקנים הוצאו להורג בשל עדות השקר.

כמו במקרה בת שבע, גם כאן איפשר הסיפור לציירים, בעיקר בתקופת הרנסאנס והבארוק, לתאר אישה בעירום, בתוספת הדרמה של זרים מכובדים לכאורה המנסים לחלל את כבודה.

משה ביאלי אוסף בולים בנושא התנ"ך באמנות. כתובתו למשלוח תגובות:
mobilom@bezeqint.net

חידון מספר 56

איזו מדינה?

איזו מדינה הנפיקה את הבול שלפניכם?

- א. ספרד
- ב. סרביה
- ג. סלובקיה
- ד. סלובניה

מי האיש?

מי האיש הנראה בבול?
איזו יבשת קרויה על שמו, ומדוע?

זהה את האתר

היכן נמצא איצטדיון זה?
מתי, בערך, הוא הוקם?
לאיזה צורך הוא שופץ?

את הפתרונות יש לשלוח למערכת nosonchik@gmail.com עד ל-15 באוקטובר. הפותרים מתבקשים לציין את גילם. בין הילדים ובני הנוער שיפתרו נכונה את החידות יוגרל פרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית. התשובות לחידות ושם הזוכה יפורסמו בגליון הבא.

פתרון חידון מספר 55

איזו מדינה?

התשובה הנכונה היא ג' – קירגיסטאן.

מי האיש?

האיש הנראה בבול הוא **רבי שלמה יצחקי**, הידוע יותר בראשי התיבות של שמו, **רש"י**. הוא נחשב לגדול פרשני התנ"ך והתלמוד.

זהה את האתר

הבול מראה את כיכר דאם, הנמצאת במרכז העיר העתיקה של אמסטרדם. בקדמת הבול ניתן לראות את האנדרטה הלאומית, ומעליו את הארמון המלכותי.

בהגרלה שנערכה בין הפותרים נכונה עלה שמו של ניצן וינר בן ה-14. ניצן זוכה בפרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית.

מכתבים למערכת – לכל תגובה, הצעה או שאלה ניתן לפנות אלינו בכתובת

nosonchik@gmail.com